

mladá fronta

23-114-68 073 CENA BROZ Kčs 24,-

David Riesman

Osamělý dav

RIESMAN OSAMĚLÝ DAV

Osamělý dav

Myšlenka, že lidé jsou stvořeni svobodní a sobě rovni, je pravdivá, a zároveň klamná: lidé jsou stvořeni každý odlišně, svou společenskou svobodu a individuální autonomii ztrácejí, když se snaží podobat se jeden druhému.

Ve Spojených státech zámožnější občané velmi dbají o to, aby se obyčejných lidí nestránili; naopak se neustále snaží s nižšími vrstvami co nejlépe vycházet; naslouchají jejich hlasu a denně s nimi rozmlouvají. Vědí, že v demokracii jsou bohatí vždycky odkázáni na chudé a že si za času demokracie lze získat náklonnost chudých spíše dobrým zacházením než udílením milodarů.

Tocqueville: *De la Démocratie en Amérique*

V posledních padesáti letech došlo v Americe ke změně v mocenském seskupení a na místo jediné hierarchie s vládnoucí vrstvou v čele nastoupily četné „vetovací skupiny“ (*veto groups*), mezi něž je moc rozptýlena. Tato změna má rozmanité příčiny i důsledky, včetně přechodu politického smýšlení od moralizování k toleranci. Jasně vyhraněná mocenská struktura přispívala k ujasnění cílů niterně řízených lidí, zatímco beztvářá mocenská struktura pomáhá vytvářet spotřebitelskou životní orientaci vnějškově řízených lidí.

I. Vůdci a jejich stoupenčí

Ve dvou údobích amerických dějin se objevila na scéně ostře vyhraněná vládnoucí vrstva. Na sklonku osmnáctého a počátkem devatenáctého století se federalisté, kteří se rekrutovali z řad zemanstva a merkantilních finančních špiček, zcela samozřejmě, a také oprávněně považovali za vládnoucí skupinu. Ale už dlouho předtím, než byli ze svého vedoucího postavení skutečně vytlačeni, byla jejich moc brána v potaz a v rozhodných případech v severních a středoamerických státech získávali mocenskou převahu samostatní farmáři a řemeslníci. Tito lidé neměli pro

203 politiku čas ani vlohy a politické záležitosti obvykle svěřovali lidem z „lepších“ kruhů, ale vyhrazovali si při tom právo veta a příležitostně, jako za presidenta Jacksona (1829 — 1837), zaujali významnější postavení ve vládní politice. Po občanské válce (1861 — 1865) však farmáři a řemeslníci už nebyli schopni udržet si kontrolu nad politickým děním a jako vládnoucí vrstva nastoupili kapitáni průmyslu. Za jejich hegemonie se představy o politické moci v Americe podle mého soudu daleko méně rozcházel se skutečností, než je tomu dnes.

Kapitáni průmyslu a kapitáni spotřeby

Z tohoto hlediska se presidentské volby v roce 1896 jeví jako významný mezník v amerických dějinách: vláda oligarchie zde dostoupila vrcholu. Pokud jde o politický styl, Bryan* i McKinley** měli přívržence v řadách moralistů. A pak tu byly skupiny s jasnou představou o vlastní síle a zájmech, bez ohledu na to, zda vycházela z jejich morálního přesvědčení či ne, jejichž postoj ve volbách byl rovněž ovlivněn niterným řízením. Pouze hrstka lidí, jako Brooks Adams, který podporoval Bryana z nenávisti vůči stoupenčům zlaté měny, rozpoznala určitou rozpornost v postavení obou kandidátů.

Vítězní předáci — McKinley, Hanna*** a Morgan† každý ve své doméně — si ovšem žádného rozporu nebyli vědomi. Důležitější než jejich volební úspěch jsou pro nás pohnutky jejich činnosti, které svědčí o vědomé snaze dosáhnout vůdčího postavení vedené vědomě třídními zájmy. Toto uvědomělé vůdcovství se opíralo o těsné spojení mezi politikou a prací, na něž jsem již upozorňoval. Život velkého světa byl naplněn prací a v moci politiky bylo práci buď ulehčit, nebo brzdit. Bankéři se sice s grangery†† rozcházel v představách o tom, čeho by si politika měla všimnout a o co by se starat neměla, byli však zajedno v tom, že primát v životě jednotlivce i společnosti má výroba.

Politická oblast byla pro niterně řízeného člověka samozřejmě také určitým zdrojem zábavy: poskytovala mu příležitost k bouř-

* William Jennings Bryan (1860—1925), jako demokratický kandidát v presidentských volbách 1896 hájil právo volné ražby stříbrné měny. (Pozn. překl.)

** William McKinley (1843—1901), který zvítězil v presidentských volbách 1896 jako kandidát republikánské strany, byl stoupencem zlaté měny. (Pozn. překl.)

*** Marcus Alonzo Hanna (1837—1904), významný kapitalista a předák republikánské strany, který se jako organizátor voleb v roce 1896 přičinil o McKinleyho vítězství, dovedl obrátit využití politiky pro hospodářské cíle. (Pozn. překl.)

† Představitel jedné z nejbohatších rodin amerických finančníků. (Pozn. překl.)

†† Viz pozn. na str. 167.

204
livé výměně názorů, k popíjení piva a chlapskému přátelství s vyhrnutými rukávy a při světle pochodní, a tudíž k příležitostnému úniku do „nižších sfér“ z výšin důstojné práce a hmotně zajištěné existence. Ale značný rozdíl ve srovnání s dneškem byl v tom, že političtí vůdci se tehdy pouštěli do politiky spíše proto, aby něco vykonali — především aby zajistili využití amerických přírodních zdrojů — než aby hledali odezvu u publika. Jako Rockefeller se prosazoval víc dravostí a lácí svého petroleje než propagováním jeho značky, prodávali političtí vůdci na sklonku devatenáctého století své zboží (hlasy nebo politická rozhodnutí) tomu, kdo jim učinil nejvýhodnější nabídku buď v podobě hotových peněz, nebo mravní pověsti — pouhá „dobrá vůle“ nestačila.

Zdá se, že přehlednost, již se politická a společenská scéna na základě této situace a niterně řízených pohnutek v roce 1896 vyznačovala, pominula za časů Tocquevillových a ani později jí už nikdy dosaženo nebylo. Kulka, která zabila McKinleyho*, učinila konec nezastřenému třídnímu panství. Odhalovatelé zlořádů** a autoři surových politických karikatur, závislí na jasné politické linii, pokračovali nějakou dobu ve svém díle a ani dnes tato tradice samozřejmě zcela nezanikla. Ale jako za starých časů náboženství záviselo na jasné představě nebe a pekla a jasném rozlišování mezi dobrem a zlem, byla tehdejší politika závislá na jasné třídní struktuře a z ní vyplývajících jednoznačných a mravoučně snadno použitelných soudech o tom, co je dobré a co je špatné. Závisela dále — a to bych chtěl zvlášť zdůraznit — na vzájemné dohodě mezi politickými vůdci a jejich stoupenci, podle níž hlavní úlohu v životě jednotlivce a společnosti hrála práce. A protože cíle byly jasně vytčeny, od vůdce se samozřejmě očekávalo, že bude vést, a od těch, které vedl, že ho budou následovat. Jejich vzájemná součinnost v oblasti politiky stejně jako v průmyslu a zemědělství se zakládala na společných zájmech, ať už přímo či nepřímo moralistního rázu, nikoli na vzájemných náklonnostech a zálibách.

To, co zde bylo řečeno, je nutno chápat jako ideální a typické vystižení dobových politických poměrů, jehož lze využít pro srovnání s dneškem. Ve skutečnosti se změny jako vždy týkají

* McKinley byl smrtelně postřelen anarchistou 6. září 1901 a svému zranění po několika dnech podlehl. (Pozn. překl.)

** *Muckrakers* bylo označení pro skupinu spisovatelů a novinářů, kteří zejména v letech 1902–1917 pranýřovali korupci v americkém hospodářství, státní správě a politice. (Pozn. překl.)

205
toho, nač se přesouvá důraz a v jaké míře, a tento dobový portrét by byl hrubě zkreslen, kdyby měl vyvolat v čtenáři dojem, že do vztahů mezi politickými vůdci a jejich stoupenci žádná citová hnutí ani touha po výlučnosti a společenském lesku nezasahovaly. Tyto vztahy se nezakládaly pouze na střizlivém moralizování a jasném chápání hospodářských zájmů; také kapitáni průmyslu museli příležitostně vystupovat před podřízeným lidem jako osobnosti hodné obdivu „k velké duchovní útěše všech zúčastněných stran“, jak to popisuje Veblen.*

V teoriích založených na existenci vládnoucích vrstev, pokud se uplatňují na soudobou Ameriku, se zdá ještě přežívat duch těchto zašlých časů. Kapitáni průmyslu už netřímají kormidlo podnikání ani politiky a neposkytují už oficiální „duchovní útěchu“, třebaže se samozřejmě tu a tam ještě nějaké pozůstatky těchto typů vyskytují. Na prosperujícím Jihozápadě v Texasu dosud vyrůstají muži jako Glenn McCarthy a Kalifornie zplodila takového starosvětského lva podnikatelské džungle, jako byl A. P. Giannini** (a je příznačné, že pocházel z rodiny, jež mu nemohla poskytnout výchovu v duchu zásad moderního podnikání). Ale i tyto přežívající typy se vyznačují některými rysy, jež zdaleka tolik nevystupovaly do popředí u dřívějších kapitánů průmyslu, kteří Veblena fascinovali, jako Lucifer přitahoval Miliona. Stejně jako Henry Kaiser*** jsou totiž mnohem víc než dřívější velikáni závislí na veřejném mínění a tím také na postoji vlády. K tomu účelu buď sami využívají vlastní osobnosti, nebo to přenechávají jiným, což poskytuje příležitost reklamním a tiskovým pracovníkům, aby netušeným způsobem rozvinuli a uplatnili svou obrazotvornost.

Tito přežívající průmysloví magnáti se tedy daleko víc než jejich předchůdci z dob před I. světovou válkou pohybují v mezích i v rámci možností hospodářství řídicího se zásadou „srdce na dlani“. Svou politickou činnost vykonávají jako sport nebo povinnost bohatých, či prostě proto, že jsou s vládou v úzkém styku na každém kroku svého rozvětveného podnikání. Dnešní průmysloví kapitáni sami sebe nepovažují a nejsou ani druhými uznáváni za politické vůdce, kteří by svou přítomností a svým přesvědčením vnesli do politiky jasno v pojmech morálních zásad. Starší Morgan a jeho přátelé se domnívali, že úkol porazit

* Citát je z díla amerického sociologa Thorsteina Veblena *Absentee Ownership* (New York 1914. (Pozn. překl.)

** A. P. Giannini, zakladatel a předseda správní rady *Bank of America*, největší soukromé banky na světě. (Pozn. překl.)

*** Henry J. Kaiser, jeden z nejvýznamnějších amerických průmyslníků. (Pozn. překl.)

Bryana a skoncovat s depresí v roce 1907 leží na jejich bedrech. Žádní následovníci už jejich místa nezaujali. 206

V ohnisku veřejného zájmu se místo starých průmyslových kapitánů objevil zcela nový typ: kapitáni neprůmyslové sféry, kapitáni spotřeby a volného času. Průzkumy obsahové náplně hromadných sdělovacích prostředků svědčí o tom, jak se změnila požadavky veřejnosti kladené na informace o hospodářských a politických vůdcích*. Dříve si veřejnost libovala v příbězích o úspěšné kariéře činorodého, pracovně zaměřeného hrdiny. Dnes se společenský vzestup považuje za samozřejmost, anebo za dílo šťastné náhody. Důraz se klade především na to, jaký vkus hrdina projevuje v oblékání, v jídle, ženách a rekreaci — na této půdě, jak jsme viděli, může čtenář se svým ideálem soutěžit, zatímco vpravit se do role prezidenta Spojených států nebo generálního ředitele velkého podniku přesahuje jeho možnosti.

Kromě toho je v podobných životopisech patrný odklon od vůdcích osobností podnikatelského světa a příklon k „vůdcům“ v oblasti spotřeby. Shodně s touto tendencí se hercům, umělcům a estrádním účinkujícím vyhrazuje dnes mnohem více místa, než bývalo zvykem, zatímco vzorné typy z úřednického, politického a továrního prostředí ustupují do pozadí. Tito spotřebitelé nadvýroby mohou podle Veblenova výroku poskytovat „duchovní útěchu“ právě na základě svých spotřebitelských schopností. Společenská přitažlivost těchto vzorných spotřebitelů spočívá patrně v jejich neschopnosti uplatnit se v běžném podnikání, a jak jsme už poznali, může při hodnocení těchto lidí jejich zcela osobní „opravdovost“ někdy nahrazovat objektivnější umělecká měřítko.

Tito kapitáni spotřeby nejsou ovšem žádnými vůdci. Jejich osobností se využívá pouze k tomu, aby se stali ozdobou určitého hnutí, nikoli k tomu, aby je vedli. Přesto však mají se skutečnými vůdci mnoho společného.

Můžeme si to ukázat na americkém politickém vůdci nedávné doby, o jehož vůdčí osobnosti nemůže být sporu — na Franklinu Delanu Rooseveltovi, který měl mnoho rysů společných s umělci a herci. Jsme zvyklí vidět v něm muže nadaného velkou pravomocí. Zkoumáme-li ale úlohu, jakou sehrál při vstupu Ameriky do války, zjistíme podstatné rozdíly ve srovnání s McKinleym, a dokonce i s Wilsonem. Stačí vzpomenout, jak McKinley přechá-

* Viz vynikající stať Leoua Lowenthala „Biographies in Popular Magazines“ uveřejněnou ve sborníku *Radio Research, 1942-43* uspořádaném Lazarfeldem a Stantonem (Duell, Sloan & Pearce, New York 1944), str. 507. Dr. Lowenthal spojuje přesun od „hrdinů výroby“ k „hrdinům spotřeby“ s hlavními společenskými přeměnami amerického života.

207 zel sem a tam po pracovně a rozhodoval se, zda má vyhlásit Španělsku válku — a přitom věděl předem, že Španělsko bude kapitulovat.* McKinley se domníval, že rozhodnutí spočívá na něm, a téhož mínění byl i Wilson. Roosevelt naopak věděl, že jeho manévrovací možnosti jsou velmi omezené, takže rozhodování spíše než v jeho ruce leží v ruce nepříteli.

Také srovnáním Rooseveltova působení během války s činností Churchillovou vystoupí závažné rozdíly. Churchill vedl Brity ve starém duchu, mezi vůdcem a jeho stoupenci existoval zřetelný vztah ve starém smyslu. A o tom, že Churchill jako vůdce vystupoval v roli moralisty a nestavěl při svém velkém osobním kouzlu na své „osobnosti“, svědčí to, s jakou ochotou ho voliči následovali během války a jak snadno se ho vzdali v míru; spojovali jeho osobu s představami práce a povinnosti, nikoli se spotřebitelskými ideály. Roosevelt naopak postupoval i během války stejně jako předtím: využíval svých neobyčejně působivých a přitom tolerantně uplatňovaných přesvědčovacích schopností a dovedl usměrňovat veřejné mínění, jehož proměny neustále sledoval. To, čeho Churchill dosahoval svým politickým rozhořčením, Roosevelt dociloval osobním kouzlem.

Vojenské postavení Británie a Spojených států se v tomto údobí přirozeně výrazně lišilo, přesto však sama tato skutečnost nestačí k vysvětlení rozdílné povahy a způsobu politického vedení obou zemí. Mnohem důležitější úlohu, než byla odlišná situace za války, zde sehrál odlišný vývoj politického života, jímž v posledních padesáti letech obě země prošly. Ještě v devadesátých letech se mohlo v Americe uplatnit politické a morální vedení. Od té doby jsme vstoupili do společenské a politické fáze, v níž je moc rozptýlena mezi jednotlivé vetovací skupiny. Příliš velký počet a různorodost těchto skupin znemožňují vedení na moralistním základě. Prání jednotlivých skupin jsou tak rozmanitá, že není možné je sladit s pevnými moralistními zásadami, a zároveň příliš nepostizitelná, aby se dala uspokojit peněžním vyrovnáním. Jak jsme viděli v Rooseveltově případě, politické vedení vlastně spočívá v tolerantně uplatňované schopnosti vytvářet koalice a manipulovat jimi.

To znamená, že lidé, kteří by se v dřívějším historickém údobí věnovali politickému vedení, se dnes zabývají typicky vnějškově řízenou činností a bedlivě sledují reakce druhých lidí: svých voličů, novinářů a přátel i nepřátel uvnitř jednotlivých vlivných

* Když prezident poslal Kongresu 11. dubna 1898 své válečné poselství, byly už americké zájmy na Kubě Španělskem uznány. (Pozn. překl.)

skupin mocenského nátlaku. Díky převratu ve sdělovacích prostředcích je tato činnost umožněna způsobem, o jakém se v dřívějších dobách snaženci stejně dbalému své klientely vůbec nepsalo; když si chtěl tehdy udělat dobré jméno, mohl si koupit pár redaktorů. A mezitím si také ti, kdo dříve patřili k stoupenecům, osvojili techniku vyvíjení nátlaku na politiky a ovlivňování veřejného mínění. Mezi politiky devatenáctého a počátku dvacátého století se najde celá řada těch, kteří neváhali jít proti proudu, jako Gladstone a Cleveland, Robert Peel a John Stuart Mill (jako poslanec), Woodrow Wilson a Winston Churchill. Ještě dnes stává potřeba prosazovat nepopulární opatření do popředí niterně řízené typy, jako jsou například Stafford Cripps v Anglii, Henry L. Stimson a Robert P. Patterson v Americe. Politické osobnosti byly samozřejmě ve všech dobách závislé na svých stoupenecích a ani oportunistům a manipulaci nejsou výplodem dvacátého století. Niterně řízený vůdce však jasně věděl, v čem se názorově liší od druhých, a když změnil kurs, byl to stále ještě jeho kurs. A ctížádost ho mohla přimět i k tomu, aby se vzdal vřelé, avšak pomíjivé odezvy v současnosti ve prospěch budoucí slávy. V každém případě nestál o přízeň všech, záleželo mu pouze na těch, kteří rozhodovali o jeho osudu.

John Stuart Mill vypráví ve své autobiografii následující příběh:

Ve svém pojednání „Úvahy o parlamentní reformě“ jsem se dost nevybíravými slovy vyjádřil, že anglické dělnické vrstvy se sice liší od dělnických vrstev v jiných zemích tím, že se ostýchají lhát, přesto však že zůstávají v jádru lháři. Nějaký můj odpůrce dal tento výrok napsat na plakát, který mi pak byl předán na shromáždění, jehož se účastnili převážně příslušníci dělnických vrstev. Když se mne zeptali, jestli jsem ta slova skutečně napsal a uveřejnil, odpověděl jsem bez váhání: „Ano.“ Sotva jsem to slovo vyřkl, zaburácelo celé shromáždění potleskem.

Je zajímavé porovnat tento případ s praktikami určitých osobností amerického veřejného života, kterým by nejen vůbec nepřišlo na mysl vyslovit něco, čím by se snad mohli publika dotknout, ale které mají ve zvyku zmírňovat své předem pečlivě vypracované projevy určené širší veřejnosti, octnou-li se nečekaně v situaci, že mají promluvit v úzkém kruhu posluchačů.

Starý kapitán průmyslu velel i v oblasti spotřeby: o tom, co platí jako norma, rozhodoval on sám. Ujímal se rovněž politického velení. Působnost nového kapitána spotřeby, který v očích veřejnosti zaujal jeho místo, je přísně omezena na oblast spo-

třeby, která se ovšem nesmírně rozšířila. Dnešní osobnosti ze světa volného času se mohou těšit sebevětší přízni publika, a přece se jim nedostává síly a příhodných podmínek k vedení. Pokusí-li se dnes filmová hvězda vyslovit nějaké politické poselství, buď přímo prostřednictvím filmu, anebo mimo něj, je vystavena okamžitě nátlaku ze všech stran. Filmový producent už ztratil svou moc. Katolíci, metodisté, spolek majitelů pohřebních ústavů, ministerstvo zahraničí, Jižané, Židé, lékaři — každý z nich svým způsobem ovlivní to, co se hodlá předložit k masovému šíření sdělovacími prostředky. Záštitou těch menšinových skupin, které nemají mluvčí svých zájmů v politickém zákulisí, bývá ohleduplnost nebo slušnost. Filmový producent vystupuje mezi těmito vetovacími skupinami v roli zprostředkovatele a jeho příliš složitá situace mu brání, aby zaujal pevné morální stanovisko. V nejlepším případě se buď jemu, nebo někomu jinému z jeho štábu podaří vpašovat do filmu morální nebo politické poselství, jako se Rooseveltovi, popřípadě někomu z jeho spolupracovníků, podařilo nenápadně obsadit některá místa určitými lidmi nebo zřídit nový koordinační orgán. Avšak poselství, obsazení míst i ustavení orgánu by se velmi těžko prosadilo proti výslovnému odporu vetovacích skupin.

II. V čích rukou je moc?

Vetovací skupiny (veto groups). Měníci se ráz zákulisního prosazování politických zájmů nám skýtá důležité vodítko pro vysvětlení, v čem se dnešní politická scéna v Americe liší ve srovnání s dobou McKinleyho. Vládnoucí vrstvy podnikatelů mohly tehdy poměrně snadno (ač možná chybně) rozhodnout, kde leží jejich zájmy a které redaktory, právníky a zákonodárce je třeba podplatit, aby prosazovali jejich zájmy. Intervenční zásahy pomáhaly zajišťovat jasné vůdčí postavení, privilegia a vůli podnikatelských vládnoucích vrstev.

Tento způsob vedení dnes nahradila celá řada skupin, z nichž každá ve svém boji o moc dosáhla nakonec toho, že může zabránit opatřením, která by mohla škodit jejím zájmům, a v daleko omezenější míře přicházet s vlastní iniciativou. Nejrůznější velké i drobné podnikatelské a obchodní skupiny, skupiny vyžadující cenzurní zásahy ve filmu, skupiny zastupující farmáře, dělnické vrstvy a svobodná povolání, hlavní národnostní a krajové menšiny se v mnoha případech úspěšně vmanévrovaly do postavení, které jim umožňuje zneškodnit případného protivníka. Sám ros-

210
toucí počet těchto skupin a nejrůznější „praktické“ a „názorové“ zájmy, které hájí, znamenají ve srovnání s dřívějším rozhodující změnu v zákulisním prosazování politických zájmů. Dochází zároveň i k změnám v organizaci jednotlivých skupin a ve způsobu, jakým tyto skupiny jednají spolu navzájem a jak vystupují vůči veřejnosti, to znamená vůči těm, kdo nejsou organizováni.

Tyto vetovací skupiny nejsou skupinami vůdců ani stoupenců. Jediní vůdčové národního formátu, kteří se ještě ve Spojených státech zachovali, jsou ti, kdo si dovedou naklonit všechny vetovací skupiny. A poslední stoupenci, kteří dosud v Americe zbyli, jsou neorganizovaní a někdy dezorganizovaní nebožáci, kteří si dosud nevytvořili vlastní zájmovou skupinu.

Uvnitř těchto skupin přirozeně probíhá stejný boj o vedoucí místa jako v jiných byrokratických orgánech. Soutěživost mezi jednotlivými vetovacími skupinami má ráz soutěže mezi monopoly: pravidla slušnosti a společenství určují, kam až lze zajít. Přesto i mezi nimi přirozeně občas propukají „cenové bitvy“, jako právní spory odborů nebo židovských ochranných spolků, které pak končí vyjednáváním, rozdělením zájmové sféry a vytvořením střešové organizace k sjednocení dříve rozpolcených přívrženců. Tyto mocné monopolní organizace, pojímány jako jedna skupina, svádějí s těmi, kdo ještě nepřísluší k žádné skupině, ostrý konkurenční boj, který v mnohém připomíná soutěžení mezi hospodářstvím řídicím se pravidly slušnosti a hospodářstvím založeným na volném obchodu. Tyto rozptýlené a neorganizované živly nacházejí jedinou ochranu v nejednotnosti mezi skupinovými stoupenci.

[Je nutné si ujasnit, že v případě monopolistické soutěže v hospodářské i politické oblasti jde o skutečnou soutěž. Lidé jsou si velmi dobře vědomi svých soupeřů uvnitř i mimo organizaci. Vědí, kdo proti nim stojí, ale právě povaha monopolistické soutěže skoro vylučuje, aby mohli svého protivníka úplně odstranit. Mluvíme-li o pravidlech slušnosti a snášenlivosti, nesmí nám to zakrývat skutečnost, že účastníci soutěže velmi výrazně pociťují, že jsou v soupeřivém prostředí. Stojí vlastně před problémem mnoha vnějškově řízených lidí: jak sladit navenek přátelské, osobní a „opravdové“ jednání s bezohlednou, někdy přímo chorobnou závistí a konkurencí, která prostupuje jejich život v práci a zaměstnání.]

Každá z těchto skupin je schopna učinit agresivní tah, avšak dosah takového tahu je přesně vymezen, protože různé skupiny si už mezi sebou oblast politiky rozčlenily a každá si na svém území vybudovala mohutnou stavbu určitých nadějí. Politické smýšlení uvnitř těchto skupin a za situace, již svou existencí vytvořily, tihne k vnějškově řízené snášenlivosti. Svým právem veta ochromují

211 skupiny veškerou akci, takže pro moralisty je krajně obtížné vypracovat politický program, který by mohl přivodit rozhodnou změnu ve vztahu mezi politickým a osobním nebo politickým a hospodářským životem. V amorfni mocenské struktuře, kterou vetovací skupiny vytvořily, je obtížné najít dělicí čáru mezi vládci a ovládanými, mezi těmi, jež máme podporovat, a těmi, jimž se máme postavit, mezi přáteli a protivníky. Tato struktura povzbuzuje v činnosti sběratele informací, který se umí v spleťtých osobních vztazích orientovat, a bere odvahu nadšenci nebo rozhořčenému, který chce prosazovat dobro nebo odvracet zlo. Nejvíce však patrně tato situace žene vodu na mlýn lhostejným nového typu, kteří jsou přesvědčeni — a také se jim to často tvrdí —, že jejich záležitosti stejně jako záležitosti všech ostatních jsou v rukou odborníků a že laik sice má „být účasten“, nemá však propadat přílišnému zájmu ani vzrušení.

Vetovací skupiny mají povahu ochranných organizací, nikoli vůdčích skupin. Pokud vládnou skutečnou mocí, je to jen díky vzájemné toleranci podmíněné situací. Jsou si stále podobnější svým politickým stylem, včetně zájmu o dobré vztahy k veřejnosti a zdůrazňování vnitřního názorového souladu. I u zcela rozdílně zaměřených mládežnických organizací se projevuje sklon uplatňovat při náboru a upevňování členské základny obdobné psychologické prodejní metody.

To však neznamená, že se členové vetovacích skupin vyznačují shodným společenským charakterem. Stejně jako se v podnikové organizaci uplatňují krajně niterné a vnějškově řízené typy i všechny jejich variace, může ve vetovací skupině docházet k složité symbióze mezi lidmi rozličných politických stylů. Zájmová intervenční skupina se tedy může skládat z moralistů i sběratelů informací, kteří někdy pracují svorně, jindy v rozepři; a ti, jichž je skupina mluvčím, mohou patřit hlavně k politicky lhostejným nového typu, kteří jsou dost vzdělaní a organizačně zkušení, aby v případě potřeby dovedli uplatnit svůj hlas. I při vší složitosti je třeba po pravdě říci, že vetovací skupiny, i když si třeba vytknou za cíl hájit jasně vyhraněné morální zájmy, jsou většinou nuceny přejímat politický styl vnějškově řízených lidí.

Tato úvaha se vztahuje na politiku v celonárodním měřítku. Počet vetovacích skupin je přirozeně závislý na velikosti přívrženstva a čím je vetovacích skupin méně, tím větší je možnost, že jedna z nich ovládne pole. Proto se politické dění v místních poměrech vyznačuje větším rozhořčením a menší snášenlivostí, stejně jako i *Chicago Tribune* ve srovnání s bulvárním tiskem mnoha chicagských čtvrtí působí jako docela tolerantní list.

O témže problému lze uvažovat i z jiného hlediska. Různé skupiny totiž objevily, že za současných mlhavých mocenských poměrů ve Spojených státech mohou zajít velmi daleko, aniž jim v tom kdokoli brání. Prostor pro jednání je v naší společnosti tak rozsáhlý, že umožňuje početnému společenství gangsterů pohodlný život za nejrozmanitějších stranickopolitických poměrů. V tom, jak tito lidé nedbají vztahů k veřejnosti, projevují se jako opoždění podnikatelé starého typu. Platí to i o některých odborových předácích, kteří zjistili, že je v jejich moci zpomalovat hospodářský vývoj, třebaže ve většině případů je až zarážející, jak umírněné požadavky odbory kladou — tato umírněnost vyplývá přitom spíše z psychologických zábran než z působení moci, která by se jim účinně podařila na odpor. A podobně se některé výbojně skupině občas podaří, třebaže nepatří k intervenčním skupinám pevně uhnížděným ve svém postavení, protlačit návrh zákona parlamentní procedurou. Pokud jsem zjistil, prošel například původní návrh zákona o sociálním zabezpečení (*Social Security Act*) Kongresem díky tomu, že za věci důsledně stála semknutá nepočtená skupinka; velké vetovací skupiny včetně odborových organizací s návrhem ani příliš nesouhlasily, ani proti němu neměly vážné námítky.

Z podobných důvodů mívají v mnoha politických situacích nejsilnější pozice ty vetovací skupiny, v jejichž vlastních řadách existují ještě další zájmové skupiny, zejména takové, jež hájí zájmy jediného člověka. Nejlépe to lze ukázat na příkladě farmáře, který se nespokojí s tím, že intervenční skupina úspěšně zasáhla v jeho prospěch, a klade další požadavky. Neláme si jako intervenční skupina hlavu tím, jak na ně budou reagovat ostatní vetovací skupiny, například odbory. Tato skutečnost může posílit pozice intervenční skupiny při jednání: rozporů uvnitř skupiny, ježímž je mluvčím, může totiž využít jako protiargumentu při politickém smlouvání stejným způsobem jako diplomatický zástupce argumentující zahraničnímu ministrovi cizí země tím, že musí brát v úvahu reakci toho a toho senátora. Přes svůj vnějškově řízený charakter nemohou vůdci intervenčních skupin své členstvo přimět, aby vždy zachovávalo uvnitř skupiny dobré mezilidské vztahy. Mnohé odbory jsou nadány podobnou mocí, protože nemají vládu nad svými členy, kteří mohou práce prostě nechat nebo ji jiným způsobem sabotovat, nejsou-li spokojeni s dohodou přijatou odborovým svazem.

Naproti tomu vetovací skupiny, jejichž vnějškově řízená orientace nabude nad členstvem dominujícího vlivu, mívají oslabenou pozici. Velké podniky se bez odporu podřizují pokynům Bílého

domu, s výjimkou několika zbylých veteránů z řad rozhořčených, jako je Sewell Avery*, nejen proto, že jejich řídicí pracovníci jsou sami vnějškově řízení, ale také proto, že vedoucí závodu se musí řídit příkazy shora, ač s nimi třeba naprosto nesouhlasí, protože to vyžaduje centrální řízení podniku, v němž pracuje: pokyny vedení lze obcházet v maličkostech, nikoli však například v mzdových sazbách nebo daňových záležitostech. Naopak americká katolická církev se jako vetovací skupina těší nesmírné moci, protože v sobě spojuje do určité míry centralizované řízení — a v míře ještě větší budí toto zdání na veřejnosti — s vysoce decentralizovaným kněžstvem (každý kněz vlastně plní funkci tajemníka vlastního zaměstnaneckého svazu) a členskou organizací s širokým rozpětím etnické, společenské a politické příslušnosti; taková struktura umožňuje při jednáních velice pružné manévrování.

Tím se však nic nemění na skutečnosti, že vetovací skupiny ve svém celku vyvstávají jako „nová nárazníková zóna“ mezi starými, změněnými a prořidými krajními skupinami někdejších vůdců a někdejších stoupenců. Právě zmírnění napětí mezi vládnoucími a ovládanými spolu s vnějškově řízenou činností „nárazníkových“ skupin přispívají k tomu, že v mnoha moralistech vzniká pocit vzduchoprázdna v americkém politickém životě.

Podmínky, které vetovací skupiny svou existencí vytvářejí, a nároky, jež kladou na politické vedení, přispívají k tolerantnímu smýšlení vnějškově řízených lidí a urychlují ústup rozhořčených závislých na niterném řízení.

Existuje dosud vládnoucí vrstva?

Lidé si však stále počínají tak, jako by v dnešní Americe dosud rozhodovala nějaká vládnoucí vrstva. V poválečných letech žili podnikatelé v domněnání, že zemi vládou odborové předáci a politici, kdežto pracující a levice byly zase přesvědčeny, že vláda je v rukou „Wall Streetu“ nebo v rukou „šedesáti rodin“. Wallstreetští bankéři, vyvedeni možná z rovnováhy tím, že Wall Street ztratil svůj význam jako spolehlivý barometr pro tvorbu kapitálu, se třeba zase domnívali, že zemi řídí průmysloví baroni Středozápadu, hovíci si na polštářích investičního kapitálu získaného díky vysokým odpisovým sazbám a nerozdělenému zisku. V této domněnce je mohla utvrzovat skutečnost, že politika Nového údělu

* Sewell I. Avery (nar. 1873), člen správní rady mnoha velkých amerických podniků, platil za prototyp tvrdohlavého a nesmlouvavého, ale zároveň nesmírně obchodně zdatného podnikatele. (Pozn. překl.)

214 postupovala daleko tvrději vůči finančnímu kapitálu — jak o tom svědčí ustavení SEC* a přijetí zákona omezujícího uzurpátorské tendence společností vlastnicích většinu akcií jiných organizací (*Holding Company Act*) — než vůči průmyslovému kapitálu, i to, že daň z nerozdělených zisků, která měla přispět k tomu, aby se průmyslový kapitál dostal pod kontrolu akcionářů a peněžního trhu, byla rychle odvolána.

Jenže tito průmysloví baroni z Pittsburghu, Weirtonu, Akronu a Detroitu, kteří jsou jistě hrubšího zrna než wallstreetští magnáti, docházejí, jak jsme už předtím viděli, stále více k přesvědčení, že dělají vlastně pouhé správce svým akcionářům. Kdežto podle názoru pracujících a levice řídili tito lidé Výbor pro válečnou výrobu (*War Production Board*) každý v zájmu své vlastní firmy, lze stejně dobře namítnout, že právě zkušenosti získané činností tohoto výboru přispěly — vedle řady dalších faktorů — k zkracení průmyslových velmožů. Octli se totiž v situaci, kdy byli nuceni se na svou firmu dívat očima „druhých“.

Třebaže chybí důkladnější průzkum moci, již se těší podnikatelské, obchodní a finanční kruhy, i vlastního průběhu obchodních jednání, lze si snadno učinit povšechnou představu o tom, jak se za poslední generaci ráz obchodního jednání změnil. Na stránkách časopisu *Fortune*, jenž je znamenitou kronikou obchodního života, se už málokdy dočítáme o takových obchodních postupech, jež předváleční magnáti běžně praktikovali při jednáních se svými obchodními partnery, s odbory a s vládou. Kromě toho sám tento časopis, který lze vcelku považovat za dosti reprezentativního mluvčího svých čtenářů, projevuje během dvacetiletého trvání stále menší zájem o čisté obchodní záležitosti a v stoupající míře se věnuje otázkám, které se dříve považovaly za okrajové, jako je problematika mezinárodních vztahů, sociologie a ostatní nezbytná výstroj moderního řídicího pracovníka.

Hůř se však zjišťuje, zda se společně se změnou jednání změnil i charakter, a jestli tedy, jak mnozí tvrdí, obchodníci dnes prostě vládnou nenápadnějším, spíše „manažerským“ způsobem. Ve své studii „Ředitel jedná s odbory“ (*Manager Meets Union*) Joseph M. Goldsen a Lillian Lowová popsali psychologickou závislost dnešního vedoucího odbytu na souhlasu jeho podřízených, jeho ochotu ke značným ústupkům, jen aby si s nimi zachoval vřelé osobní vztahy, a jeho prudkou nevoli vůči odborům, které jsou této výměně emocí na překážku.** Naproti tomu je třeba vidět

* *Securities and Exchange Commission* — pětičlenný vládní výbor pověřený regulací veřejné nabídky a prodeje cenných papírů. (Pozn. překl.)

** Studie „ *Manager Meets Union: A Case Study of Personal Immaturity*“ vyšla ve

215 postoj některých závodů automobilového průmyslu, jejichž vedení se ještě stále víc orientuje na odbornou stránku výroby než na mezilidské vztahy, a není tudíž ochotno k ústupkům ani nepřikládá přílišný význam citové atmosféře při jednáních. Podobně tisková zpráva o jednáních probíhajících mezi společností *General Motors* a odborovým svazem *United Auto Workers* v roce 1946 vyvolává spíše dojem kohoutích zápasů než platónského symposia, třebaže současně v tomto roce vyšla studie Petra Druckera o poměrech v závodech *General Motors* (*Concept of the Corporation*), svědčící o usilovné snaze vedení podniku vytvořit z pracovního kolektivu velkou a šťastnou rodinu.

Moc skutečně do značné míry spočívá na tom, co lidé jeden od druhého očekávají a jaký k sobě zaujmají postoj. Cítí-li se podnikatelé slabí a závislí, pak skutečně vzrůstá jejich slabost a závislost bez ohledu na to, jak velké hmotné zabezpečení se jim připisuje. Na základě vlastních zkušeností, které jsem získal v podnikání a při své právníkové praxi, jsem nabyl dojmu, že podnikatelé z velkých výrobních podniků sice často vedou nabubřelé řeči, ale každý projev nepřátelství ze strany druhých je okamžitě vyděsí; bouchají třeba pěstí do stolu, ale vedení rád přenechávají druhým a snaží se nevybočit z řady svých kolegů a vrstevníků (*peer-groupers*). Například poměr vůči tak popudlivému podnikateli, jako je Sewell Avery, nám ukáže dělicí čáru mezi starším a novějším postojem. Ze starších podnikatelů, kteří Averyho obdivují, ačkoli by se sami nikdy neodvážili ho napodobovat, se stává postupně menšina, zatímco mladší jeho nadutost a strohé odmítání kolegiální spolupráce pohoršuje.

Touha obchodníků po společenském uznání a dobré pověsti vede k ironickým důsledkům: kdykoli nějaký vysokoškolský profesor sepiše knihu, v níž napadá svět podnikání, zajistí svým studentům — třebaže jeho knihu skoro nikdo nečte — v průmyslu místa v oblasti vztahů k veřejnosti, oborového sdružování a průzkumu trhu! V dřívějších dobách mohla Černá jízda* zastrašovat obchodníky hrozbou, že vyhoví obchodu nepřátelsky nakloněným moralistům a odhlasuje zákonná opatření namířená k ochromení podnikatelské činnosti. Dnes mnoho poctivých intelektuálů, kterým by ve snu nenapadlo brát úplatky, zastává místa v podnicích nebo oborových sdruženích jenom proto, že se jejich klienti hrozí sku-

sborníku *Human Factors in Management* uspořádaném S. D. Hoslettem (Park College Press, Parkville, Missouri 1946), str. 77.

* *Black Horse Cavalry* — skupina v zákonodárném sboru státu New York, která kolem roku 1910 vykonávala na velké obchodní společnosti nátlak hrozbou, že se postaví za opatření jim nepřiznivá. (Pozn. překl.)

216
tečné nebo pomyslné vetovací skupiny, na jejíž existenci je možná právě tito intelektuálové sami upozornili. Protože k získávání vetovacích skupin je vybudován celý velký aparát, nezkoumá se, zda taková skupina opravdu existuje nebo zda má skutečně předpokládanou moc. Na podporu těchto líbezných výmyslů se pochopitelně vytvářejí nejrůznější ideologické výklady o rozdělení moci v Americe, které — jak ještě uvidíme v kapitole XIII — zavalují moderního podnikatele sáhodlouhými seznamy pokynů, co si všechno má zařídit a pořádit, aby plnil svůj nekonečný úkol spočívající v úsilí o harmonickou spolupráci. Od oportunistického získávání chudých bohatými způsobem popsáním v Tocquevillově citátu v záhlaví kapitoly vedla, myslím, k nynějšímu stavu dlouhá cesta a je nanejvýš pravděpodobné, že to, co bývalo pouze běžná zvyklost, zakořenilo v našem společenském charakteru.

Avšak ani obchodníci nejsou jediní, komu se nedaří využít mocenského postavení, které jim četní pozorovatelé přičítají. Je s podivem, jak se také armádní důstojníci ostýchají uplatňovat svou velitelskou moc. Zdálo by se, že během války bude armáda poměrně nepřístupná kritice. Generálové si však leckdy dávali velký pozor, aby se vystříhali všeho, o čem by se pak nějaký kongresman mohl nechvalně zmínit ve své řeči. A tak si počínali i tehdy, když se takového kongresmana mohli ruky mávnutím zbavit jako obtížného hmyzu. Při jednání s podnikateli nebo odborovými předáky mě zarazila úslužnost důstojníků, a to jak aktivních důstojníků, tak záložníků. Našly se přirozeně výjimky, ale v mnoha případech, kdy ozbrojené složky sáhly k ústupkům, aby si naklonily nějakou vetovací skupinu, ospravedlňovaly tento krok nutností povzbudit válečnou morálku nebo ohledy na poválečné vztahy k veřejnosti, nebo si často nebyly vůbec vědomy vlastní síly.

Někteří samozřejmě vyvodili tytéž důsledky pro své jednání na základě demokratické tradice, která uznává nadvládu civilistů. A Americe bylo patrně ku prospěchu, že se armáda chovala tak zdrženlivě. Nejde mi zde o otázku zásluh, chci tím pouze ilustrovat změny ve společenském charakteru a společenské struktuře.

Všechny tyto úvahy mohou vyvolat otázku, kdo tedy má opravdu v rukou moc? Lidem přitom uniká skutečnost, že se bez vedení nelze obejít, mají-li se věci rozjet nebo zastavit, že ho však není skoro zapotřebí, jakmile už věci jednou běží — a že taková mašinérie může třeba zle skřípat, a přesto poběží dál. Při průzkumu v továrně, ve vojenské jednotce nebo jiné větší organizaci člověk až žasne, jak při nedostatku vůdčího ducha a přebytku pracovníků může takový podnik vůbec fungovat. Snad je to možné proto, že dosud žijeme z rezerv niterného řízení, zejména

217
v nižších zaměstnaneckých kategoriích. V žádném případě však skutečnost, že věci prostě běží, ještě neznamená, že je někdo řídí. Existují ovšem dosud vetovací skupiny i jednotlivci, kteří mají větší moc než ostatní. Ale o které skupiny a jednotlivce jde, to je třeba pro současnost nově určit: na tuto otázku nám už nemohou dát uspokojivou odpověď Marx, Mosca, Michels, Pareto, Weber, Veblen či Burnham, ač jsou jejich díla pro nás v mnohém poučná.

Kromě toho dochází v naší obrovské zemi k jevům, které unikají pozornosti jich všech (a samozřejmě i pozornosti mé a mých spolupracovníků). Dokladem toho je nesmírná politická i hospodářská moc Articho Samishe, údajné hlavy vetovacích skupin v Kalifornii. Samish je nový typ intervenčníka, který zastupuje nikoli jednu, ale tucty nejrůznějších zájmových skupin, od řidičů nákladních aut až po chiropraktiky, jejichž zájmy se velmi často kříží, a který tyto skupiny rozehrává jednu proti druhé, aby je oslabil a upevnil vlastní mocenské postavení: poučil se, že vnější řízení vetovacích skupin povede k tomu, že tyto skupiny pod jeho vedením vyvolají v život další skupiny. Protože strany starého typu, které se drží své linie, mají v Kalifornii malou moc, nelze pomocí systému politických stran dosáhnout jasného rozhodnutí ve prospěch určité vetovací skupiny nebo proti ní; místo toho jsou státní činitelé ve volbách závislí na Samishově podpoře nebo alespoň na neutrálním postoji skupin voličstva, které kolem sebe shromáždil, a na jejich finančních příspěvcích. Kromě toho se vyzná v tom, jak na lidi působit přímo prostřednictvím „demokratické“ mašinérie plebiscitu.

[Je ironií osudu a zároveň je to pro Samishe typické, že touží právě po té moci, jíž se mu nedostává: po společenské váze ve vyšší společnosti, o níž se píše ve společenských rubrikách. Původem z chudých poměrů, rozhoduje dnes o kariéře podnikatelů i politiků, ale nemůže si zjednat přístup do exkluzivních klubů. A třebaže prý touto společenskou smetánkou, kterou může snadno zastrašit a manipulovat, vědomě pohrdá, nemůže zapomenout na rány osudu utřené v dětství ani se zbavit dřívějších utkvělých představ o moci, a proto společenský ostrakismus těžce nese. V tomto ohledu nám samozřejmě připomíná jiné a známější diktátory.]*

Carey McWilliams v této souvislosti poznamenává, že Samishova moc je podmíněna jednak volebním systémem, typickým pro

* Čerpal jsem ze statí Careyho McWilliamse „Guy Who Gets Things Done“ uveřejněné v časopise *Nation*, CLXIX (1949), str. 31–33; a z úvah Lestera Velicha „Secret Boss of California“ z časopisu *Collier's*, CXXIV (z 13. a 20. srpna 1949), str. 11–13, 12–13.

218 Kalifornii, jednak skutečností, že v tomto státě žádné průmyslové odvětví nebo spojená průmyslová skupina, žádný odborový svaz nebo etnická či oblastní skupina nemá dominující postavení. Například v Montaně je situace zcela jiná, tam rozhoduje měď, a člověk musí volit buď mezi odbory, nebo společností Anaconda. Odlišné poměry najdeme zase ve Virginii, kde zvláštním způsobem formulovaná ústava přispívá k tomu, že kontrola věcí veřejných spočívá v rukou starých soudních kruhů (jak ukazuje V. O. Key v knize *Southern Politics*). Vzhledem k těmto rozdílnostem způsobeným odchylkami v zákonodárství jednotlivých států a důležitými odlišnostmi společenských a hospodářských činitelů, je zřejmé, že každá úvaha o společenských a mocenských poměrech Spojených států jako celku bude v nejlepším případě vystihovat skutečnost pouze přibližně. Přesto však se odvažují tvrdit, že Spojené státy se vcelku spíše podobají Kalifornii v její různorodosti — až na jejího potentáta vyhrazujícího si právo veta — než Montaně či Virginii v jejich zvláštnosti. Rostoucí počet a moc vetovacích skupin způsobují, že v celonárodním měřítku žádný jednotlivec nebo malá skupina lidí nemůže ve svých rukou soustředit takovou moc, jakou má Artie Samish dnes nebo jaké se v dřívějších dobách těšil Huey Long v místních poměrech.*

Moc v celonárodním měřítku je třeba posuzovat spíše z hlediska sporných otázek. Týká-li se řešení určité otázky dvou nebo tří vetovacích skupin, které jsou navíc pouhými menšinami, pak moc oficiálního či neoficiálního zprostředkovatele mezi těmito skupinami může být dosti značná — avšak pouze v daném případě. Pokud však jde o řešení otázek celonárodní povahy, neobstojí ve vůdčí roli pravděpodobně jedinec ani skupina, protože vetovací skupina neustoupí z dobytých pozic ani o píď: na rozdíl od politické strany, která může utrpět ve volbách porážku, nebo společenské vrstvy, na jejíž místo může nastoupit jiná vrstva, zůstávají vetovací skupiny u moci stále.

Vyvstává otázka, zda o velkém časovém úseku amerických dějin neplatí, že přijatá politická rozhodnutí stranila vždycky před ostatními jedné skupině nebo vrstvě, které tím vlastně získávaly vládnoucí postavení. Neuplatňuje bohatství přece jen svůj rozhodující vliv? V minulosti tomu tak bylo, ale pochybuji, že bude i v budoucnu. Zdá se, že budoucnost spočívá v rukou drobných

* Překladatelka německého vydání Riesmanovy knihy, která pátrala po dalších osudech Artieho Samisha, zjistila, že v roce 1953 byl odsouzen ke třem letům vězení a vysokému peněžnímu trestu pro zpronevěru daní. — Huey P. Long (1893–1935), guvernér státu Louisiana (1928–1931) a senátor (1931 — zavražděn 1935). Proslul nevybíravými a demagogickými metodami. (Poza. překl.)

219 podnikatelů a odborníků, kteří ovládají Kongres, jako jsou např. realitní zprostředkovatelé, právníci, obchodníci auty, majitelé pohřebních ústavů atd.; v rukou vojenských činitelů, kteří rozhodují o obraně a zčásti i o zahraniční politice: v rukou ředitelů a právních zástupců velkých podniků, členů finančních výborů a ostatních poradců, kteří rozhodují o podnikových investicích a ovlivňují tempo technického rozvoje; v rukou odborových předáků, kteří kontrolují produktivitu a voličské hlasy dělníků; v rukou bělochů ze států s převážně černošským obyvatelstvem, kteří sledují své životní zájmy v politickém životě Jihu; v rukou Poláků, Italů, Židů a Irů, kteří hrají důležitou úlohu v zahraniční politice, v městské správě a v etnických náboženských a kulturních organizacích; v rukou úvodníků, komentátorů a vyprávěčů příběhů, kteří zespolečňují mládež, dráždí a vychovávají dospělé, skýtají starším zábavu i jsou jim pro zlost; v rukou farmářů — kteří sami tvoří nesourodou skupinu vzájemně se potírajících chovatelů dobytka, pěstitelů kukuřice a bavlny, výrobců mléka atd. —, kteří zaujímají důležité postavení v klíčových úřadech a výborech a kteří jako žijící představitelé naší niterně řízené minulosti uchovávají četné naše vzpomínky; v rukou Rusů a v menší míře i ostatních cizích velmocí, které zaměstnávají naši pozornost a ovlivňují naše počiny; a v rukou mnoha dalších — čtenář sám může ve výčtu pokračovat. Myslím, že moc v Americe závisí na situaci a je proměnlivá a vymyká se všem pokusům o lokalizaci tak jako molekuly, které podle Heisenbergova zákona nelze lokalizovat a zároveň určit jejich rychlost.

Lidem však neurčitost a rozplízllost v kosmologii moci nahání strach. Například i intelektuálové, kteří trpí bezmocí a děsí se těch, které za mocné považují, raději trpí hrůznými představami o mocenských systémech, které si sami vymýšlejí, než aby se vyrovnali s možností, že mocenská soustava, o jejíž existenci jsou přesvědčeni, se převážně rozplynula. Lidé většinou raději přistupují na výklady, které jsou sice pro ně trýznivé, ale dávají jejich světu nějaký smysl, než aby si klidně hověli v podzemním labyrintu bez Ariadniny nitě.

Pokusme se závěrem shrnout vývody předcházející kapitoly. Pokud se niterný člověk vůbec o politiku zajímá, spojuje s politickým děním buď své morální zásady, nebo své jasné vytyčené zájmy, popřípadě obojí. Názory hrají u něho závažnou, nikoli podružnou úlohu a niterně řízený člověk jich využívá k obraně určitých politických zásad. Mohou to být názory velice strhující a zcela osobní, jako například politická diskuse na prvních strán-

kách Joyceova „Portrétu umělce jako mladého muže“ (*Portrait of the Artist as a Young Man*), nebo to mohou být názory velmi strhující, leč neosobní a pak slouží k obhajobě vydobytých práv nebo společenského postavení. V každém případě je niterně řízený člověk přesvědčen o tom, že jeho názory mají váhu a že jsou v určitém přímém vztahu k objektivnímu světu, v němž žije.

Naproti tomu sepětí vnějškově řízeného člověka s politickým děním, pokud má o ně zájem, je dáno jeho příslušností k vetovací skupině. Hájení svých zájmů ponechává skupině, s níž spolupracuje, je-li vyzván, aby hlasoval ve volbách, použil nátlaku apod. Tato nátlaková taktika budí zdánlivý dojem, že vnějškově řízený člověk své názory v politické sféře uplatňuje, ve skutečnosti však naopak napomáhá tomu, aby se od svých názorů distancoval. Protože už nevystupuje jako „nezávislý volič“ — tato představa byla pohříchu mile iluzorní už v dobách závislých na niterném řízení —, nepřipadá mu, že by jeho politické názory samy o sobě měly nějaký vztah k jeho politické funkci. Slouží mu vlastně jako platidlo v jeho roli spotřebitele politických denních zpráv ve skupině vrstevníků. Jeho snášenlivost vůči názorům druhých není způsobena jen jeho tolerantním charakterovým ustrojením, ale rovněž tím, že jde o „pouhé“ názory, snad zajímavé či zábavné, které však jsou prosty jakékoli částečné i celkové angažovanosti pro politickou roli nebo činnost. Vidí v nich „pouhé“ názory také proto, že politický svět vetovacích skupin je tak nepochopitelný a spletitý, že se tu politický názor zdá být skoro zbytečný.

Niterně řízený politický moralista se pevně — leckdy až příliš pevně — přidržuje svých měřítek, která neváhá použít všude a za všech okolností. Vnějškově řízený sběratel informací není schopen žádný svůj úsudek podepřít přesvědčením, které by vyvěralo z celistvého a harmonicky uspořádaného citového postoje. Lze namítnout, že takové pocity nebo emocionální ladění dosud nevytizely, že však zůstávají skryty, protože jsou potlačeny. Podle Freudova učení by všechno, co je v člověku potlačeno, mělo znovu vyplout na povrch. Zdá se však pravděpodobnější, že vzhledem k síle společenského návyku neustálé potlačování nadšení nebo morálního rozhořčení, které niterně řízený člověk považuje za přirozené, trvale snižuje schopnost vnějškově řízených lidí tímto způsobem reagovat. Na vnějškově řízení může přejít dokonce i niterně řízený člověk, který si začne hrát na vnějškově řízeného. Nakonec se stane tím, nač si hrál, a jeho maska zůstane patrně neodmyslitelnou realitou jeho životního stylu.

XI

Američané a Kwakiutlové

Moralisté si neustále stěžují, že převládající neřestí dneška je pýcha. V jednom ohledu je to pravdivé tvrzení, neboť každý si skutečně o sobě myslí, že je lepší než jeho soused, nebo se zdráhá poslouchat svého nadřízeného. Na druhé straně je to však tvrzení naprosto falešné, protože týž člověk, který nesnese podřízené nebo rovnocenné postavení, má sám o sobě tak opovržlivé mínění, že se domnívá, že je stvořen jedině k tomu, aby se oddával vulgárním radovánkám. Ochotně hoví svým nízkým choutkám a netroufá si podnikat něco vznešenějšího, dokonce ani o tom nesní.

Proto se zdaleka nedomnívám, že by se našim současníkům mělo kázat o pokoře, naopak bych se přimlouval za to, aby se jim vštěpovalo vyšší mínění o nich samotných i jim podobných. Pokora a ponížení jim nesvědčí; čeho je jim podle mého soudu nejvíce zapotřebí, je právě pýcha.

Tocqueville: *De la Démocratie en Amérique*

Obraz mocenských poměrů v soudobé Americe, jak byl nastíněn v předchozích kapitolách, se rozchází s dnešními běžnými pojednáními o moci, pátrajícími obvykle po nějaké vládnoucí vrstvě (Burnham například objevil, že moc spočívá v rukou podnikových ředitelů, Mills ji objevil v rukou odborových vůdců a dalších). A Američané sami se četným pozorovatelům i sobě samým jeví spíše jako lidé posedlí touhou po moci nebo penězích či okázalém uplatnění než jako krotcí lidé ochotní ke spolupráci, jak jsem je vylíčil já. Nebo podle podobnosti, jehož použiji pro ozřejnění své teze, připadají Američané jiným i sobě samým spíše jako soupeřiví náčelníci indiánského kmene Kwakiutlů a jejich následovníci než jako mírumilovní pueblanští Indiáni, družně obdělávající půdu. Při dalším rozvádění těchto představ moci a osobnosti patrně zřetelněji vystoupí rozpory, které podle mého soudu existují mezi politickou skutečností a politickou ideologií.